

EBEVEYN YETKİNLİK ÖLÇEĞİ'NİN UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI¹

Sezai DEMİR

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, sezaidemir@hotmail.com

Bülent GÜNDÜZ

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, gunduz@mersin.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı, Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura (2004) tarafından geliştirilen Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği (EYÖ) – Perceived Self Efficacy Scale (PPSE)'nin Türkçe'ye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmaktır. Araştırmanın çalışma grubu, Malatya'da aile eğitimine devam etmekte olan 747 anne babadan oluşmaktadır. Verilerin analizi için SPSS 17.0 programı kullanılmıştır. Özgün hali 12 maddeden ve tek faktörlü yapıdan oluşan ölçeğin üzerinde yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi 339 anne ve 171 baba üzerinde olmak üzere 510 kişiden toplanan veriler üzerinde yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda 11 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. EYÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında 60 anne ve 55 babadan oluşan gruba Genel Yetkinlik Ölçeği (GYÖ) uygulanmış ve bu ölçeğin toplam puanı ile EYÖ'nin toplam puanları arasındaki korelasyon .78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin 60 anne ve 44 babadan oluşan gruba ikişer hafta arayla yapılan uygulaması sonucunda ise test-tekrar test güvenirlik sonucu ise .94 olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Yetkinlik, Ebeveyn Yetkinliği, Uyarlama, Geçerlik, Güvenirlik

ADAPTATION OF THE PARENTAL SELF – EFFICACY SCALE: THE STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Abstract

The aim of this study is to investigate on Turkish adaptation of Perceived Parental Self Efficacy Scale (PPSES) which is designed by Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli and Bandura (2004), its validity and reliability. The research group of this study is 747 parents which are training on parent educations in Malatya city. SPSS 17.0 was used for analyze data. 12 item version of the original scale which was single-factor structure, construct validity for 339 mothers and 171 fathers totally 510 people have done exploratory factor analysis on the data collected. As a result of the factor analysis, structure with 11 items consisting of a single factor was obtained. EYO's criterion-related validity study of 60 mothers and 55 fathers from the group consisting of General Self Efficacy Scale (GSE) was used and the total score correlation between the total score of the EYO was found to be .78. Cronbach's Alpha coefficient for internal consistency has been found .92. Also the group consisting of 60 mother and 44 father have been done implementation to two-week intervals. As a result of this implementation the reliability results of test –retest are .94.

Key Words: Self-Efficacy, Parental Self-Efficacy, Adaptation, Validity, Reliability

¹ Bu çalışma, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Yrd. Doç. Dr. Bülent GÜNDÜZ danışmanlığında tamamlanan doktora tezi temellidir.

Giriş

Sosyal bilimler ve özellikle eğitim bilimleri alanında yapılan çalışmalarda insanların toplum içerisinde daha uyumlu ve her açıdan daha sağlıklı olmalarının yolları araştırılmaktadır. Bireyin daha başarılı ve uyumlu olması, karşılaştığı yeni ve zor durumlarla baş etmesiyle ve uyum sağlamasıyla doğrudan ilişkilidir. Bireyin yeni ve zor durumlarla baş edebilmesi ise var olan kapasitesini kullanabilme becerisine bağlıdır. Bandura (1997), bireyin başarılı sonuçlara ulaşabilmesinde yetkinlik inançlarının (self-efficacy beliefs) büyük rol oynadığına vurgu yapmaktadır.

Sosyal Bilişsel Kuramın öncüsü olan Bandura (1986), insanların tüm fonksiyonlarında temel öğenin yetkinlik inancı olduğunu belirtmiştir. Yetkinlik inancı sosyal, bilişsel ve davranışsal becerilerin çeşitli davranış şekillerine dönüştürülmesi ile ilgilidir.

Bandura (1982) yetkinliğin tanımını; bireylerin bilişsel, sosyal ve davranışsal becerilerini organize ederek çeşitli amaçlara ulaşmada kapasiteleri ölçütünde çeşitli davranış şekillerini sergilemeye kaynak olan inanç olarak tanımlamıştır.

Bandura (1986)'ya göre; yetkinlik inancının beslendiği bilgilendirici kaynaklar, temel yaşantılar (başarılı geçmiş deneyimler), dolaylı yaşantılar, sözel ikna ve bireyin psikolojik ve fizyolojik durumudur. Yetkinlik inancı, aynı zamanda biçimine ve içeriğine bağlı olarak bir veya daha fazla bilgilendirici kaynaktan etkilenebilmektedir (Bandura, 1977). Birçok psikolojik değişken gibi yetkinlik inancının da kendine ait bir yapısı bulunmaktadır. Buna göre; yetkinlik inancı düzey, genellenebilme ve güç olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır (Bandura, 1989).

Ayrıca yetkinlik inancı, bireyleri bilişsel süreçler, güdülenme süreçleri, duygusal süreçler ve seçim yapma süreçleri olarak dört temel psikolojik süreçte etkilemektedir. Bu temel psikolojik süreçler, yetkinlik kavramı içinde işlevsel olarak bireylerin fonksiyonlarını düzenlemektedir. (Bandura, 1994). Bu süreçler farklı başlıklar altında toplanmış olsalar bile bireyin fonksiyonlarını etkilerken genel olarak birlikte etkilemektedir.

Yetkinlik inancı insanların geçmiş tecrübelerinden öğrendikleri ve gerçekleştirmek istedikleri amaçlara yönelik sahip olduğu ile kapasiteleri ile ilgilidir. Yetkinlik inancı, bireyin var olan genel bilgi yapısından daha çok bir alana yönelik işlevsel özellikleriyle ilgilidir (Bandura, 1997, 2000, 2001). Bir diğer deyişle; birey her alanda belli bir yetkinlik düzeyine sahiptir. Fakat her alanda üst düzey yetkinlik düzeyine sahip olmayabilir. Amaçlarına uygun alanlarda yetkin olması ya da öz-yeterliliğe sahip olması, daha beklenen bir durumdur. Günümüzde insanların hangi alanlarda yetkinlik düzeylerine sahip olması gerektiği, yaşadıkları problemler veya amaçlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu bağlamda; yetkinlik inancı eğitim faaliyetleri, aile ilişkileri, öğretim teknikleri, spor faaliyetleri, finansal alan olmak üzere birçok özel alana etki etmektedir. Aile içi ilişkilerde ve ebeveynlik konusunda yetkin olma da bu özel

alanlardan birisidir (Caprara, Pastorelli, Regalia, Scabini ve Bandura, 2005). Aile içi ilişkileri yönetme, bu konuda başarılı olma ve kısacası aile içi ilişkiler konusunda yetkin olma en çok anne babalara yüklenmiş bir görevdir. Anne babaların aile içi ilişkilerde yeterli donanımlara sahip olması da ebeveynlik yetkinlik inançlarına sahip olmalarına bağlıdır (Caprara, Pastorelli, Regalia, Scabini ve Bandura, 2005).

Bugünün çocuklarının yarının etkili anne baba olmasının yolu ebeveynleriyle kurduğu etkileşimden geçmektedir (Ardelt ve Eccles, 2001; Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura, 2005; Coleman ve Karraker, 1997). Geleceğin yetişkin adayı olan çocuklar da kendisinden sonraki süreçleri etkilemektedir. Yetkin anne baba tutumlarıyla yetişen çocuklar, kendi yetiştirilme tutumlarıyla doğrusal olarak ileride hem diğer insanların, hem de kuracakları ailedeki bireylerin gelişimsel yönlerine etki etmektedir. Aile içinde çocuğun görmüş olduğu tutum ve davranışların onun gelişimine ve davranışlarına doğrudan etki ettiği bilinmektedir. Ebeveynlik alanında yetkin olabilme ise genel olarak anne babaların çocuklarının daha küçük yaştan itibaren ihtiyaçlarını anlayabilme ve onlarla ergenlik döneminde de etkili iletişim kurabilme sonucu olmaktadır (Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura, 2005).

Bandura (1997)'ya göre; anne babaların çocuklarına karşı geliştirdiği ebeveynlik ile ilgili inanç ve yargılarını organize etme ve uygulama düzeyine ebeveynlik yetkinliği denilmektedir. Hassall, Rose ve McDonald (2005) ve Ardelt ve Eccles (2001)'e göre ebeveyn yetkinliği; anne babaların kendilerini ebeveynlik rollerinde yeterli görme dereceleridir. Teti ve Gelfand (1991)'a göre ise, anne babaların; ebeveyn rollerini edindikleri bilgileri ve bu bilgileri tam olarak yerine getirmelerine dair beklentileri düzeyidir.

Yetkinlik inançlarının birçok alandaki başarı ve performans için en iyi öngörüyü sağladığı göz önüne alınırsa (Bandura, 2009), yetkinlik inancı ebeveynlik davranışlarında da önemli bir unsurdur (Holloway, Suzuki, Yamamoto ve Behrens, 2005). Yetkinlik inançları, ebeveynlik uygulamalarının önemli temellerinden biridir (Bandura, 1997). Ebeveynlik yetkinliği; ekonomik, eğitim fırsatı ve sosyal ilişkilerin güçlülüğü farklılıkları gibi birçok psiko-sosyal değişken ile ebeveyn becerileri arasında köprü görevi görmektedir (Pepe, Sobral, Gomez-Fraguela ve Villar-Torres, 2008; Teti ve Gelfand, 1991).

Bandura (1997)'nın yetkinlik modeli, anne babaların ebeveyn olma yolundaki yetenek ve becerilerini anlamada öncü olmaktadır. Bandura (1997)'ya göre; çocuklarının davranış ve gelişim sürecinde gerekli beceri ve yeteneğe sahip olmak isteyen anne babalar, gereken olumlu ebeveynlik becerilerini göstermek isterler. Bu yönde kendilerini motive ederler. Ebeveynlik becerileri zor durumlara rağmen, etkili ve kendi başına uzmanlık isteyen bir süreçtir.

Anne babaların çocuklarını büyütmelerindeki kapasitelerine ilişkin inançları, davranışlarını ve çocuklarına ilişkin algılarını etkileyebilir (Sansom, 2010). Ebeveyn yetkinliğinin düzeyi, anne babaların -çocukları daha 1-2 yaşındayken- çocuklarının

tepkilerine karşılık verebilmede ve bu tepkileri anlayabilmede görülebilir ya da anlaşılabilir (Boivin ve diğ., 2005; Sanders ve Woolley, 2004).

Çocuğa karşı uygulanan disiplin stilleri ve çocuğa karşı duyarlılık, ebeveyn yetkinliğı boyutları hakkında ipucu verebilir.

Yüksek ebeveyn yetkinliğı, anne babaların çocuklarıyla olan etkileşimine olumlu katkı yapabilmekte iken; düşük ebeveyn yetkinliğı ise anne babalık görevlerinin yerine getirilmesine engel olabilmekte ve çocuklarıyla olan etkileşimini olumsuz etkileyebilmektedir. Yüksek ebeveyn yetkinliğı beraberinde çocukla olumlu iletişim kurma, çocuğa uyarıyı bol bir çevre sağlama, onu kabul etme ve etkili iletişim kurabilme gibi becerileri de sağlamaktadır. Düşük ebeveyn yetkinliğı inancı ise anne ve babanın çocuğunu olumsuz olarak algılamasına ve çocukta davranış problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (de Montigny ve Lacharite, 2005). Ayrıca yetkinliğı yüksek anne ve babaların çocukları ile ilgili problemlere tehdit ve korku ile değil mücadeleci bir şekilde yaklaştıkları, düşük yetkinliğe sahip anne ve babaların ise problemlerle baş etmede daha çok hem kendilerini hem de çocuklarını baskı altında bırakan duygusal yöntemler kullandıkları bilinmektedir (Coleman ve Karraker, 1997). Düşük ebeveyn yetkinliğine sahip olan anne babalar çocuklarına karşı devamlı baskıcı bir tutum izlemektedir (Bor ve Sanders, 2004; Peroziynski ve Kramer, 1999; Turner ve Johnson, 2003). Ayrıca düşük ebeveynlik becerileri, -kendilerini ebeveyn tutumlarında yeterli gören- anne babaların çocuklarıyla kurduğu zayıf ilişkiler ve devamlı ceza yöntemine başvurmaları gibi davranışları dolayısıyla olumsuz sonuçlar doğurabilir (Coleman ve Karraker, 2003; Pepe, Sobral, Gomez-Fraguela ve Villar-Torres, 2008).

Ebeveyn yetkinliğı, çocuk için gerekli olan ebeveyn–çocuk ilişkisini arttırdığı gibi anne–babaların çocukların okul ile ilgili faaliyetlerine de katkı sağlamaktadır (Deslandes ve Bertnard, 2005).

Janicke ve Finney (2003)'e göre sosyal bilişsel gelişim, anne babaların ebeveynlik algılarını ve karar verme süreçlerini etkilemektedir. Özellikle günümüzde danışma merkezlerine başvuran ailelerin büyük çoğunluğu için çocuklarının davranış problemleriyle başa çıkmak için baskı yöntemine başvurmadan gerekli yetkinlik düzeyine ulaşmaları amaçlanmaktadır.

Ebeveyn yetkinliğinin kavramsallaştırılmasında ve ölçümünde önemli değişkenler dört belirgin ifade ile betimlenmiştir. Ebeveyn yetkinliğine ilişkin ilk yaklaşım ebeveynlerin çocukların fiziksel gelişimine yöneliktir. İkinci yaklaşım, ebeveynlerin disiplin anlayışıdır. Ebeveynlerin disiplin anlayışı ebeveyn yetkinliğinde daha geniş alana etki etmektedir. Üçüncüsü, ebeveynlerin çocuklarıyla etkin zaman geçirme, çocuklarının ihtiyaçlarını anlayabilme, çocukların okul başarısına katkıda bulunabilme gibi anne babalık becerilerini içeren yaklaşımdır. Ebeveyn yetkinliğı ile ilgili son yaklaşım ise genel yetkinlik anlayışıdır. Genel yetkinlik inancına sahip olan bireyler (anne-babalar), çocuk yetiştirme konusunda da, genel yetkinlik inancında önemli bir kavram olan kapasitelerinin farkında olmayı ve bunu geliştirebilmek için yeterli motivasyon düzeyine ulaşmayı kullanabilir (Coleman ve Karraker, 2000).

Ebeveyn yetkinliği çocuklarla iyi bir iletişim kurmaktan öte hem anne babaların ebeveynlik görevlerini yerine getirmelerini sağlayan, hem de anne babaların yaşam süreçlerine etki eden bir kavramdır. Bu açıdan anne babaların ebeveyn yetkinlik düzeyleri onların ve çocuklarının sağlıklı bir yaşam süreci için önemli bir unsurdur. Ebeveyn yetkinliğinin, çocuğun gelişim sürecinde ailenin işlevselliğine destek niteliğinde olduğu, ebeveynliğin uygulanmasında anne babaların sahip olduğu yetenekler açısından kritik önem taşıdığı (Ardelt ve Eccles, 2001), ebeveyn ve çocuğun karakteristik özellikleri üzerinde önemli olduğu (Coleman ve Karraker, 2000), anne babaların yetkinlik düzeyinin çocuklarının gelişimine doğrudan katkıda bulunduğu (Coleman ve Karraker, 1998, 2000; Desjardin, 2004; de Montigny ve Lacharite, 2005; Jones ve Prinz, 2005), ebeveynlik konusunda yetkin olan ve olmayan anne babaların ruhsal yapısının doğrudan çocuklarını etkilediği (Kakouros ve Karaba, 2005) ve anne babanın yaşam performansı ve başarısı için en iyi yordayıcı olduğu (Haidt ve Rodin, 1999) ifade edildiği için araştırılmaya gerek bir konu olduğu düşünülmüştür.

Ülkemizde ebeveyn yetkinliği konusunda, özgün hali Emde (1989; Akt. Elibol, Mağden ve Alpar, 2007) tarafından geliştirilmiş, 1-3 yaş arası çocuğa sahip olan anne babalara yönelik olan "Anne Babalık Becerilerinde Özyeterlik Ölçeği (1-3 Yaş)" (*The Self Efficacy for Parenting Tasks Index-Toddler Scale*) Elibol, Mağden ve Alpar (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, 53 maddeden oluşmakta olup 6'lı likert tipi bir ölçme aracıdır. Ölçme aracı 1-3 yaş arası çocuğa sahip olan anne babaların ebeveynlikle ilgili öz-yeterlilikleri 7 alt boyutla değerlendirilmektedir. Söz konusu bu ölçme aracı dışında farklı yaş gruplarında bulunan çocuklara sahip olan anne babaların ebeveyn yetkinliğini ölçebilecek başka bir ölçme aracı bulunmamaktadır.

Ayrıca ülkemizde, yetkinlik inancı ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla mesleki rehberlik, akademik yetkinlik, sosyal yetkinlik ve teknoloji kullanımına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin, çocuğun gelişiminde en önemli paya sahip oldukları düşünüldüğünde; özellikle ergenlik dönemindeki çocuğa sahip olan ebeveynlerin yetkinlik düzeyini belirleyecek bir ölçme aracının alana kazandırılmasının ebeveynlerle ilgili çalışmalarda önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura, (2004) tarafından geliştirilen Ebeveyn Yetkinlik Ölçeğinin (EYÖ) Türkçe'ye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmaktır.

Yöntem

Evren ve Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Malatya'da ikamet eden, çocukları ortaokula ve liseye devam eden ve 0-18 Yaş Aile Eğitimine katılan anne babalar oluşturmaktadır. Çalışma grubu ise random olarak seçilmiş olup dört aşamadan oluşmaktadır. İlk

örneklem grubu olarak ölçeğin çeviri çalışması için 18 hem İngilizce hem de Türkçe bilen ebeveynlere ulaşılmıştır. Diğer çalışma grubu olarak, ölçeğin faktör yapısını belirlemek için 339'u anne, 171'i baba olan 510 ebeveyne ulaşılmıştır. Üçüncü çalışma grubunda ise ölçüt bağıntılı geçerlik çalışması için 60 anne ve 55 babadan oluşan 115 anne baba, dördüncü örneklem grubunda ise ölçeğin test-tekrar test güvenirlik çalışması için 60 anne ve 44 babadan oluşan; toplamda 747 ebeveyne ulaşılmıştır.

Çeviri Çalışması

Ölçeğin Türkçeye uyarlanma sürecinde Roma Üniversitesinden Prof. Dr. Gian Vittorio Caprara ile iletişime geçilmiş ve gereken izinler alınmıştır.

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği (EYÖ)'nin çeviri çalışması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak ölçek Türkçeye çevrilmiş ve ikinci aşamada ise çeviri geçerliği çalışması yapılmıştır.

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği (EYÖ)'nin Türkçeye çevrilme aşamasında, İngilizce orijinalinde yer alan maddeler önce araştırmacı tarafından daha sonra da 6'sı psikolojik danışma ve rehberlik, 1'i eğitim yönetimi ve denetimi, 2'si ölçme ve değerlendirme ve 2'si İngilizce Öğretmenliği bölümünde çalışmakta olan 16 uzman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Uzmanlardan, yapılacak çevirilerin toplumumuza uygun şekilde anlaşılır olmasına ve özgün haline bağlı anlamlar içermesine özen göstermeleri istenmiştir. Birbirinden bağımsız olarak yapılan bu çeviriler değerlendirilmiş ve her bir madde için en uygun çeviri formu seçilmiştir. Daha sonra, bu form Türkçe Eğitimi alanındaki 2 uzman tarafından Türkçe imla ve anlam kurallarına uygunlukları açısından incelenmiştir. Son olarak araştırmacı ve danışmanı tarafından kontrol edilen ifadelerin son şekline karar verilmiş ve böylece oluşturulan Türkçe form araştırmaya hazır hale getirilmiştir.

İkinci aşamada ise çeviri geçerliğine ulaşmak ve ölçeğin orijinali ile Türkçe formu arasındaki eşdeğerliği belirleyebilmek amacıyla, Malatya ilindeki farklı okullarda çalışmakta olan evli 18 İngilizce Öğretmenine 20 gün arayla EYÖ'nin İngilizce ve Türkçe formları uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği –EYÖ (Perceived Parental Self Efficacy Scale-PPSE)

EYÖ (Perceived Parental Self-Efficacy Scale) Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura (2004) tarafından geliştirilmiştir.

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeğinin geliştirilmesinde örneklem grubu 600 anne ve babadan oluşmuştur. Örneklem grubu seçiminde, eşit şekilde anne babaların farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip yerleşim yerlerinden, farklı gelire ve farklı işe sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Ayrıca araştırmanın örneklem grubu aile eğitimine devam eden anne babalardan oluşmuştur.

EYÖ, ebeveynlerin çocuklarını destekleme, çocuklarıyla olan çatışmalarını yönetebilme, öz-güvene sahip olabilme, çocuklarıyla açık iletişim kurabilme ve yeni

durumlarla baş edebilme özelliklerini ölçen özgün formunda 12 maddeden oluşan ve yedi dereceli Likert tipi ölçektir.

EYÖ, faktör analizi işleminden önce 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki maddelerin belirlenmesinde temel bileşenler faktör analizi ve varimax döndürmesi kullanılmış ve faktör yükü .40'dan yukarı olan maddeler analize katılmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçeğin tek boyuttan oluşmuş ve ölçeğin orijinal formu 12 maddeden oluşmuştur. 12 madde ise varyansın % 61,00'unu açıklamıştır.

Ölçeğin güvenirlik çalışmaları incelendiğinde, ölçeğin ikişer hafta aralıklarla uygulanmasında test – tekrar test güvenirlik katsayısı sırasıyla .99, .98 ve .96 bulunmuştur. Ölçeğin oluşturulma aşamasında üzerinde çalışılan örneklem gruplarından elde edilen iç tutarlık katsayılarının .92 ile .94 arasında değiştiği, madde toplam test korelasyonlarının ise .55 ile .64 arasında değiştiği rapor edilmiştir (Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura, 2004).

EYÖ'nin geçerlik çalışmaları incelendiğinde ise, yapı geçerliğine kanıt oluşturmak amacıyla, faktör analizi yapılmış ve ölçeğin yapısına destek olacak bir biçimde tek faktörlü anlamlı bir yapı elde edildiği rapor edilmiştir.

EYÖ'nin, orijinal formunda 1 ile 7 arasında "Oldukça Yetersizim ve Oldukça Yeterliyim" arasında puanlama bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan ise 84'dür.

Genel Yetkinlik Ölçeği -GYÖ (General Self-Efficacy Scale –GSE)

EYÖ'nin ölçüt ölçek geçerliğini test etmek amacıyla 10 maddeden oluşan ve Türkçe'ye Çelikkaleli ve Çapri (2008) tarafından uyarlanan Genel Yetkinlik Ölçeği (GYÖ) kullanılmıştır.

GYÖ'nin özgün formu ilk olarak 20 madde olarak Jerusalem ve Schwarzer (1981) tarafından geliştirilmiş ve daha sonra 10 maddelik formu oluşturulmuştur (Jerusalem ve Schwarzer, 1992).

Özgün ölçeğin değişik kültürlerde ve farklı örneklem gruplarında geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. İlk olarak Schwarzer ve Schroder (1997; akt. Çelikkaleli ve Çapri, 2008) tarafından ölçeğin üç farklı kültürde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış ve Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı sırasıyla .84, .81 ve .91 olarak hesaplanmıştır. Almanya'da yapılan diğer bir çalışmada ise ölçeğin test-tekrar test güvenirliği $r = .67$ olarak hesaplanmıştır (Schwarzer ve Schroder, 1997). Ayrıca, 2846 öğrenci ile yapılan test-tekrar test güvenirliği $r = .55$ olarak bulunmuştur (Schwarzer ve Scholz, 2000; akt. Çelikkaleli ve Çapri, 2008).

GYÖ'nin evrensel bir yapı gösterdiğine ilişkin 23 ülkeden toplam 17,553 kişi ile yapılan çalışmada (Schwarzer ve Scholz, 2000) temel bileşenler analizinde ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği rapor edilmiştir.

GYÖ'nin Türkçe uyarlamasının geçerlilik çalışmalarında yapılan analizler sonucunda ölçeğin, ayarlama ve geçerleme gruplarının her ikisinde de tek faktörden oluştuğu ayarlama grubundan elde edilen faktörün öz-değerinin 4.47

olduğu, varyansın %44.76'sını açıkladığı faktör yüklerinin ise .60 ile .77, madde toplam test korelasyonlarının ise .47 ile .66 arasında değiştiği görülmektedir. Benzer bir biçimde, geçerleme grubundan elde edilen faktörün öz-değerinin 5.20 olduğu ve varyansın %50.20'sini açıkladığı, faktör yüklerinin .52 ile .77, madde toplam test korelasyonlarının ise .44 ile .70 arasında olduğu görülmektedir. Tüm bu bulgular ölçeğin benzer gruplarda hemen hemen aynı sonuçları üretebileceğine ilişkin kanıt olarak gösterebilir (Çelikkaleli ve Çapri, 2008)

GYÖ'nin 563 öğrenciden toplanan verilerden elde edilen iç tutarlık katsayısı tüm grupta .87; ayarlama grubunda .86 ve geçerleme grubunda .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirliği için yapılan diğer bir çalışmada ise test-tekrar test yöntemi kullanılmış ve dört hafta arayla yapılan iki uygulama arasındaki korelasyon .92 olarak hesaplanmıştır (Çelikkaleli ve Çapri, 2008).

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizi için SPSS 17.0 programı kullanılmıştır. Araştırma sırasında ölçekleri sadece doğru ve eksiksiz cevaplayanların dönütleri hesaplamaya katılmış, ölçekleri eksik dolduran ebeveynlerin dönütleri elenmiştir.

1- EYÖ'nin çeviri geçerliliği için ölçeğin İngilizce ve Türkçe formu ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla bağımlı gruplar için t-testi kullanılmıştır.

2- Ölçeğin faktör yapısını incelemek için döndürülmüş temel bileşenler analizi yapılmıştır. Faktör yükü .45'ten büyük olan maddeler sürece katılmıştır. Özdeğeri 1'den büyük olan faktörler üzerinde işlem yapılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2001). Madde atma sürecinde madde toplam test korelasyonu, faktör yükleri beraber değerlendirilerek işlem yapılmıştır.

3- EYÖ'de yer alan maddelerin geçerliliğine kanıt sağlamak amacıyla madde toplam test korelasyonları hesaplanmıştır. EYÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliliğini saptamak amacıyla Genel Yetkinlik Ölçeği (GYÖ) kullanılmış ve EYÖ ile GYÖ'den alınan puanlar arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenirlik çalışması içinise EYÖ'nin üçer hafta arayla yapılan uygulama sonuçları Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçeğe ait güvenirlik katsayısı Cronbach Alfa katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği (EYÖ)'nin Türkçe uyarlama çalışması kapsamında yapılan geçerlik çalışmaları aşağıda sunulmuştur.

1.Çeviri Geçerliliği

Ölçeğin orijinali ile Türkçe formu arasındaki eşdeğerliği belirleyebilmek amacıyla, Malatya ilindeki farklı okullarda çalışmakta olan evli 18 İngilizce

Öğretmenine 20 gün arayla EYÖ'nin İngilizce ve Türkçe formları uygulanmıştır. Uygulamadan elde edilen EYÖ puanları arasındaki korelasyon katsayısı .91 olarak bulunmuştur.

2. Yapı Geçerliği

Madde Analizi ve Ölçeğin Faktör Yapısının İncelenmesi

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği'nin faktör yapısını belirlemek amacıyla 510 ebeveyn'den edilen verilere faktör analitik yöntemlerden döndürülmüş temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Verilerin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO katsayısı 1'e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, 1 olmasında ise mükemmel bir uyum olduğu anlamına gelir. Yapılan analiz sonucunda KMO değeri .913 olarak bulunmuştur. Bartlett Sphericity testi verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmek için kullanılabilecek istatistiksel bir tekniktir. Bu test sonucunda elde edilen chi-square test istatistiğinin anlamlı çıkması verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğinin göstergesidir. Çalışmada yapılan analiz sonucunda Bartlett testi anlamlı bulunmuştur ($\chi^2= 3938.195$; $p<0.05$).

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği (EYÖ)'nin faktör analizi, iç tutarlık, madde-toplam test korelasyonları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo-1. Ölçeğin Son Faktör Yapısı

Madde No.	Madde Toplam Test Kor.	Faktör Yükleri
1	.6354	.828
2	.6378	.819
3	.6354	.783
4	.5813	.742
5	.5939	.765
6	.5902	.836
8	.5802	.654
9	.5902	.714
10	.5247	.602
11	.4637	.528
12	.5886	.817
Özdeğer	6.049	
Açıklanan Varyans		54.991
İç Tutarlık (Cr.Alfa)		.92

Tablo 1 incelendiğinde ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ölçekte kültürümüzle uyuşmadığı düşünüldüğünden dolayı işlemeyen 7. madde atıldıktan sonra kalan tek faktörlü yapı, değişimin %55'ini açıklamaktadır. Elde edilen bu sonuçlar maddelerin oldukça homojen bir yapıyı

ölçtüğünü göstermektedir. Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura (2004) tarafından geliştirilen ölçeğin özgün formunda bulunan 12 madde ise varyansın % 61'ini açıklamaktadır.

3. Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

EYÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini test etmek amacıyla 10 maddeden oluşan ve Türkçe'ye Çelikkaleli ve Çapri tarafından (2008) uyarlanan Genel Yetkinlik Ölçeği (GYÖ) kullanılmıştır. EYÖ ve GYÖ random olarak seçilen 115 anne ve babaya uygulanmış, yapılan korelasyon analizi sonucunda EYÖ ile GYÖ arasında .78 oranında bir ilişki bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği ile ölçüt ölçek olarak kullanılan Genel Yetkinlik Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

4. Test Tekrar Test Güvenirliği

Ölçeğin test tekrar test yöntemi yoluyla güvenilirliğini belirlemek için Malatya İl Merkezinde random olarak seçilen 104 ebeveyne üç hafta ara ile EYÖ uygulanmıştır. Her iki uygulama sonucunda (ilk uygulama $X = 53.38$; $ss = 13.30$ ve ikinci uygulama $X = 59.28$; $ss = 13.52$) arasındaki korelasyon .94 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular ölçek maddelerinin güvenilirliğine ve aynı yapıyı ölçtüğüne kanıt olarak değerlendirilmiştir. Ölçeğin özgün formunda ise ikişer hafta arayla üç kez yapılan test tekrar sonuçları arasındaki korelasyon sırasıyla .99 ve .98 olarak hesaplanmıştır.

5. İç Tutarlık Güvenirliği

Ölçeğin özgün formunda iç tutarlık katsayısı ise .92 olarak bulunmuştur. Tablo 1'deki veriler ışığında hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Bu durum ise ölçeğin uyarlaması ile özgün formu arasında iç tutarlık katsayısı açısından benzerlik olduğunu ve ölçeğin uyarlama sonucu elde edilen iç tutarlık katsayısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı Caprara, Regalia, Scabini, Barbanelli ve Bandura, (2004) tarafından geliştirilen Ebeveyn Yetkinlik Ölçeğinin (EYÖ) Türkçe'ye uyarlamasını yapmak, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını incelemektir.

Öncelikli olarak çeviri çalışması sonucu dilsel eşdeğerliliği için ölçeğin hem İngilizce hem Türkçe formu İngilizce bilen ebeveynlere uygulanmış, iki form arasında yüksek bir tutarlılık bulunmuştur (.91).

Yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin % 55'ini açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ayrıca ölçeğin özgün formunda yer alan maddelerden sadece birisi, kültürümüzle uyuşmadığı düşünülen, (.45'in altında kalan) ölçekten atılmış, ölçeğin uyarlanmış hali 11 maddeden oluşmuştur.

Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ise .92 olarak bulunmuştur. EYÖ'nin ölçüt ölçek geçerliğini test etmek amacıyla yapılan çalışma sonucunda GSE ile arasında .78 oranında bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca güvenirlik çalışması için yapılan test tekrar yöntemi sonucunda her iki uygulama arasındaki korelasyon .94 olarak bulunmuştur.

Tüm bu bulgular, ölçeğin 11 maddelik tek faktörlü halinin Türkiye'deki ebeveyn popülasyonu üzerinde geçerli ve güvenilir bir biçimde kullanılabileceğini göstermektedir.

Bandura (1997)'ya göre yetkinlik inancı insanların bilişsel süreçlerinde, motivasyonel süreçlerinde, duygusal süreçlerinde ve seçim yapma süreçlerinde nasıl düşüneceklerine, nasıl hissedeceklerine, nasıl davranacaklarına etki etmektedir. Bu bağlamda yetkinlik inançları ile ebeveynlerin birçok psikolojik yapıları arasında ilişki kurulabilmekte ve birçok psikolojik problemin nedeni ortaya çıkartılabilmektedir (Bandura ve Pastorelli, Barbaranelli ve Caprara, 1999).

Anne babanın ebeveynlik yetkinlik inancı, çocuğun gelişimini de doğrudan etkilemektedir (Coleman ve Karraker, 1998). Eğer ebeveynler yeteri kadar eğitimsel, sosyal ve maddi kaynağa sahip değillerse buna bağlı olan düşük ebeveyn yetkinliği sonucunda psikolojik kaynaklı sorunlar yaşayabilmektedir. Ayrıca çocuklarında gelişimsel sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Bandura, 1997).

Yüksek ebeveyn yetkinliği için ebeveynlerin kendilerini mutlu hissetmeleri ve gerekli ebeveyn yeterlilik ve becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Salonen ve Diğ., 2009). Çünkü çocukların davranışlarının büyük bir kısmı çevresel faktörlere bağlı olarak gelişmektedir. Anne babanın çocuğa yönelik tutumları çocuğun davranışlarını etkileyen ilk çevresel faktörlerdir (Barnard, 1994). Ebeveynlerin yetkinlik düzeylerini ölçmeye yönelik ölçme araçları bu bağlamda daha geçerli ve belirleyici olabilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında ebeveyn yetkinliğinin belirlenmesi için;

Günümüzde birçok sosyal ve ekonomik değişimler, ebeveynleri, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini de etkilemektedir. Bu bağlamda ebeveynlik yetkinliğini ölçmeyi amaçlayan bu ölçeğin güncelliği ve buna bağlı olarak geçerliği ve güvenirliğin değişen şartlara göre tekrar gözden geçirilmesi yararlı olacaktır.

Bu ölçek, okul çağında olan ergenliğe geçiş dönemindeki çocuklara sahip olan anne babaların ebeveyn yetkinlik düzeyini ölçmeye yönelik bir ölçme aracıdır. İleride yapılacak çalışmalarda farklı yaş grubuna sahip çocukların anne babalarına yönelik ebeveyn yetkinlik ölçme araçları geliştirilmesi alana daha fazla katkı sunabilir.

Anne babaların içinde bulundukları sosyokültürel ve sosyoekonomik şartlar da ebeveyn yetkinlik düzeyinde farklılıklara neden olabilmektedir. Bu özelliklere sahip toplumlardaki anne babalar için de ebeveyn yetkinlik ölçeğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde ebeveyn yetkinlik düzeylerini ölçmeye yönelik daha fazla ölçme aracının bulunması için yeni ebeveyn yetkinlik ölçme araçlarını geliştirilmesi veya uyarlanması alana katkıda bulunabilir.

Kaynakça

- Ardelt, M. ve Eccles, J.S (2001) "Effects of Mothers' Parental Self- Efficacy Beliefs and Promotive Parenting Strategies on Inner-City Youth". *Journal of Family Issues*, 22, 944-972
- Bandura, A. (2001). "Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective". *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26.
- Bandura, A. (2000). "Exercise Of Human Agency Through Collective Efficacy". *Current Directions in Psychological Science*, 9, 75-78.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior* (Vol. 4, pp. 71-81). New York: Academic Press. (Reprinted in H. Friedman [Ed.], *Encyclopedia of Mental Health*. San Diego: Academic Press)
- Bandura, A. (1989). Human Agency In Social Cognitive Theory. *American Psychologist*, 44, 1175-1184.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood, Cliff, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1982). "Self-efficacy mechanism in human agency". *American Psychologist*, 32(2), 122-147.
- Boivin, M., Perusse, D., Dionne, G., Sayset, V., Zoccolillo, M., Tarabulsy, G.M., Tremblay, N. ve Tremblay, R.E. (2005). "The Genetic-Environmental Etiology of Parents' Perceptions And Self-Assessed Behaviours Toward Their 5-Month-Old Infants In A Large Twin And Singleton Sample". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 612-630.
- Bor, W. ve Sanders, M.R. (2004). "Correlates of Self-Reported Coercive Parenting of Preschool-Aged Children at High Risk For The Development Of Conduct Problems". *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 38, 738-745.
- Büyüköztürk, S. (2005). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum*. Pegem A Yayıncılık: Ankara. 5. Baskı.
- Caprara, G., Pastorelli, C., Regalia C., Scabini, E. ve Bandura A. (2005), "Impact of Adolescents Filial Self-Efficacy on Quality of Family Functioning And Satisfaction," *Journal of Research on Adolescence*, 15 (1), 71-97
- Caprara, G., Regalia, C., Scabini, E., Barbanelli, C. ve Bandura A. (2004) "Assessment of Filial, Parental, Marital, and Collective Family Efficacy Beliefs", *European Journal of Psychological Assessment*, 20,(4), 247-26.
- Coleman, P.K. ve Karraker, K.H. (2003). "Maternal Self-Efficacy Beliefs, Competence in Parenting and Toddlers' Behavior and Developmental Status". *Infant Mental Health Journal*, 24, 126-148.

Coleman, P.K. ve Karraker, K.H. (2000) "Parenting Self-Efficacy Among Mothers of School-Age Children: Conceptualization, Measurement and Correlates." *Family Relations*, 49, 5-11

Coleman, P. K., ve Karraker, K. H. (1998). "Self-Efficacy And Parenting Quality: Findings and Future Applications". *Developmental Review*, 18, 30-46.

Coleman, P., ve Karraker, K. H. (1997). "Self-efficacy and Parenting Quality: Findings and Future Applications". *Developmental Review*, 18, 47-85.

Çelikkaleli Ö., ve Çapri B. (2008) "Genel Yetkinlik İnancı Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışmaları", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, s.93-104

de Montigny F. ve Lacharite C. (2005) "Perceived Parental Self-Efficacy: Concept Analysis", *Journal of Advanced Nursing*. 49, 387-386

Deslandes, R. ve Bertrand, R. (2005). "Motivation Of Parent Involvement In Secondary-Level Schooling." *The Journal of Educational Research*, 98 (3), 164-175

Desjardin, J.L. (2004). *Maternal Self-Efficacy An Involvement: Supporting Language Development In Young Deaf Children With Cochlear Implants*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of California, Los Angeles.

Elbol, F. Mağden, D. Ve Alpar, R. (2007). "Anne Babalık Becerilerinde Özyeterlik Ölçeği'nin (1-3 Yaş) Geçerlik ve Güvenirliği". *Türk Hekimliği Bülteni*, 26 (3). s. 25 – 31.

Haidt, J. ve Rodin, J. (1999). "Control And Efficiency As Interdisciplinary Bridges", *Review of General Psychology*, 3 (4), 317-333.

Hassall, R., Rose, J. ve McDonald, J. (2005). "Parenting Stress In Mothers Of Children With an Intellectual Disability: The Effects of Parental Cognitions In Relation To Child Characteristics And Family Support". *Journal of Intellectual*, 49 (6), 405-18.

Holloway, S. D., Suzuki, S., Yamamoto, Y. ve Behrens, K. Y. (2005). "Parenting Self-Efficacy Among Japanese Mothers". *Journal of Comparative Family Studies*, 36(1), 61-76.

Janicke, D.M., ve Finney, J.W. (2003). "Children's Primary Health Care Services: Social-Cognitive Factors Related to Utilization." *Journal of Pediatric Psychology*, 28, 547-558.

Jones, T.L. ve Prinz, R.J. (2005). "Potential roles of Parental Self-Efficacy in Parent and Child Adjustment: A Review." *Clinical Psychology Review*, 25 (3), 341-363.

Kakouros, E., ve Karaba, R. (2005). "Maternal Emotions And Self-Efficacy Beliefs in Relation to Boys and Girls With AD/HD". *Child Psychiatry and Human Development*, 35(3), 245-263

Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Pepe, S., Sobral, J., Gomez-Fraguela, J.A. ve Villar-Torres, P. (2008) "Spanish Adaptation Of The Adolescents' Perceived Collective Family Efficacy Scale", *Psicothema*, 20 (1), 148-154

Perozynski, L. ve Kramer, L. (1999). "Parental Beliefs About Managing Sibling Conflict". *Developmental Psychology*, 35, 489-499.

Sanders, M.R. ve Woolley, M.L. (2004). "The Relationship Between Maternal Self-Efficacy and Parenting Practices: Implication For Parent Training". *Child: Care, Health & Development*, 31 (1), 65-73.

Sansom, L. (2010). *Confident Parenting- Book Prospectus*. Unpublished Master of Applied Positive Psychology's Thesis, University of Pennsylvania.

Tabachnick, B.G.ve Fidell L. S. (2001) *Using Multivariate Statistics*. Needham Heights: Allyn & Bacon.

Teti, D. ve Gelfand, D. (1991). "Behavioral Competence Among Mothers Of Infant in The First Year. The Mediational Role of Maternal Self- Efficacy", *Child Developeopment*, 62. 918-929.

Turner, L.A., ve Johnson, B. (2003). "A Model of Mastery Motivation For At-Risk Preschoolers", *Journal of Educational Psychology*, 95 (3), 495-505